

ring og nye forskningsfelter på tvers av etablerte faglige og organisatoriske barrierer. Mer penger til fri forskning i regi av Forskningsrådet må ikke bety at dette deles opp i små disiplinære pottes hvor nye, tverrfaglige initiativer og temaer faller mellom alle stoler. Kanskje burde fornyelse bli en av hovedoppgavene for Forskningsrådet, med egne virkemidler som i større grad stimulerer til dette?

Mangfold

Et viktig prinsipp i et velfungerende forskningssystem er at en forskningsutførende aktør (forsker, forskningsgruppe etc.) har adgang til flere konkurransearenaer (systemer for forskningsfinansiering). De som ikke vinner fram i de politiske/byråkratiske prosessene i egen organisasjon, og det later til å være mange, bør ha en mulighet til å konkurrere på andre arenaer, og forskningsrådssektoren er en naturlig ramme for dette. Derfor er det etter min mening ikke noe godt alternativ å nedlegge eller redusere denne, slik enkelte har foreslått, og overføre ressursene til organisasjonene i sektoren. Det ville redusere snarere enn øke konkurransen og åpenheten i systemet, noe som ville stå i direkte strid med målsettingen om et velfungerende forskningssystem.

Men det er et tankekors at forskningsrådssektoren i dag er organisert som et monopsoni (kjøpermonopol). Dette er antitesen til mangfold. Det er en klar fare for at en slik organisasjonsform leder til «group think» og konformitet innenfor den offentlige finansieringen av forskning og dermed ikke bidrar til mangfold i forskningssystemet i den grad det er behov for. Kanskje vil en oppdeling i flere råd med egne strategiske prosesser, slik flere har tatt til orde for, bidra til et mer dynamisk system?

Deler av forskningssystemet har allerede tilgang til flere konkurransearenaer, som i helsesektoren, og det er viktig å vinne erfaringer fra dette. EUs forskningsprogrammer spiller også en viktig rolle. Men selv om EUs rolle som forskningsfinansierende aktør er økende, også i Norge, er EU-forskningen sterkt spesialisert mot bestemte tematiske prioriteringer og «excellence»-satsinger, og kan ikke erstatte nasjonale systemer verken i Norge eller andre europeiske land. For de fleste norske forskningsmiljøer vil forskningsrådssystemet i Norge fortsatt være hovedarenaen for konkurranse om støtte til forskning. Hvordan denne arenaen fungerer, er derfor av stor viktighet for hvor velfungerende forskningssystemet som helhet er.

– Ikke lag ny forskningspolitikk

Det var stort frammøte til dialogmøtet som Fagerberg-utvalget arrangerte den 31. mai 2010 i Håndverkeren i Oslo. Utvalget har fått et omfattende, men nok også mangetydig mandat, og interessen var stor for å bli informert om hvilken retning utvalgets arbeid er i ferd med å ta, og for å gi innspill for å sikre at egne interesser blir ivare tatt i den videre prosessen.

FOTO: MARTIN SKULSTAD

EGIL KALLERUD,
Forskningspolitikk

Et problemnotat forfattet av utvalgets leder var sendt ut på forhånd, men det ble presisert at innholdet i dette foreløpig står for hans regning alene. Fagerbergs innlegg, som ligger til grunn for den artikkelen vi publiserer i dette nummeret av *Forskningspolitikk*, fremhevet at et viktig kriterium for å kunne si at et forskningssystem er velfungerende er at det på en god måte balanserer sentrale hensyn, som spredning versus konsentrasjon, fornyelse versus effektivitet.

Han la stor vekt på at systemet må være åpent og ha et betydelig innslag av konkurransebasert fordeling av midler, særlig for å sikre mangfold og fornyelse. Han pekte på symptomer på skjevheter i det norske systemet på disse punktene, der han mener at etablerte og store aktører blir tilgodesett. Det er for mange politiske føring, og åpningen for konkurranse er for begrenset. Sektordepartementenes sterke rolle i forskningsfinansieringen bidrar til at særinteresser spiller en for stor rolle. Han mener det helt sentrale er å sikre de gode forskerne handlingsrom, og kritiserte det han kalte «organisasjonslinjens utilstrekke-

lighet». Mye av skjevheten vil ifølge Fagerberg kunne rettes opp ved en kraftig økning av midlene til «fri forskning». Men også Forskningsrådet bidrar til problemet med for liten åpenhet og konkurranse, og bør splittes opp.

At for begrensede ressurser til «fri forskning» er et hovedproblem i norsk forskningssystem, fikk uforbeholden støtte av preses for Vitenskapsakademiet Nils Chr. Stenseth. Hans avveining av forholdet mellom spiss og bredde falt klart ut til fordel for spissing. Hans påstand var at gode forhold for de beste ved en institusjon

legger grunnlaget for en god utvikling ved hele institusjonen. Han ga også uttrykk for skepsis til institusjonenes evne til å vurdere kvalitet, og mente at mer midler bør fordeles på konkurransearenaer.

John-Arne Røttingen, direktør for Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten, hadde et diametralt annet utgangspunkt for sin diagnose av hvor utfordringene i norsk system er størst. Hans fokus var på forskningens bidrag til samfunnet, og han la stor vekt på samfunnsrettet formidling i vid forstand. Om utvalgets sentrale punkt om resultatdokumentasjon og

-måling la han vekt på at ikke bare «output», men også «impact» – om forskningen brukes og skaper resultater i samfunnet – bør måles. Sektordepartementenes rolle er sentral, og det er viktig at de har en aktiv kunnskapshåndteringsstrategi.

Adm.direktør Norunn S. Myklebust, NINA, påpekte med utgangspunkt i eget institutts erfaringer at det fortsatt er en total mangel på helhetlig instituttpolitikk i Norge, hvert departement har sin egen instituttpolitikk. Dette truer forskningens uavhengighet, fører til ineffektiv bruk av ressurser, hindrer samarbeid og er konkurransevridende. Hennes råd til utvalget var: «Legg grunnlaget for at det kan utvikles en helhetlig instituttpolitikk i Norge i framtida!»

Tidligere direktør for Norges forskningsråd Christian Hambro formulerte sin

“gode forhold for de beste ved en institusjon legger grunnlaget for en god utvikling ved hele institusjonen.”

Venstre side

Over: Stor interesse for Fagerbergutvalget
Under, fra venstre: Nils Chr. Stenseth, med Tone Bleie, Universitetet i Trondheim i bakgrunnen; Tore Li, NHO; Christian Hambro i samtale med Per Kleppe

Denne siden

Tidligere forskningsminister Kristin Clemet kommenterer, Ole Didrik Lærum, Universitetet i Bergen, og Randi Søgne, Forskningsrådet, følger med.

oppfatning av hva som er hovedutfordringen i norsk forskning som et paradoks: Norge er blant de land som bevilger mest til forskning, men er samtidig blant de land som får minst innovasjon igjen for forskningsinnsatsen. Utvalget bør ifølge ham ha særlig oppmerksomhet på muligheten for å utvikle gode mål for forskningens bidrag til innovasjonseffekten og på spørsmålet om man i Norge tar i bruk de riktige virkemidler for å få til mer innovasjon. Han hadde også en visitt til universitetene og Handlingsromutvalgets analyse av deres situasjon da han hevdet at universitetenes problem ikke er at de får for lite penger, men at de ansetter for mange.

Så vel andre forberedte innlegg som en lang rekke innspill fra salen bekreftet inntrykket av at oppnevningen av utvalget, og dialogmøtet, blir oppfattet som en

anledning til å reise en debatt om et bredt spekter av grunnleggende spørsmål i norsk forskning og forskningspolitikk. Hambro rådet i den sammenheng utvalget til ikke å miste fokus på sin sentrale oppgave, som er å gi svar på om man har mål og informasjonssystemer som kan gi svar på de spørsmål som forskningsmeldingen har reist. «Utvalgets mandat er ikke å formulere en ny forskningspolitikk», påpekte han.

Men møtet viste at utvalget har startet sitt arbeid med åpenhet i så vel arbeidsform som tilnærming; det har ennå god tid på seg til å finne en mandatforståelse som treffer intensjonen og som hele utvalget kan stille seg bak.

“Norge er blant de land som bevilger mest til forskning, men er samtidig blant de land som får minst innovasjon igjen for forskningsinnsatsen.”

Innfør en grunnforskningsavgift

SIGNE KJELSTRUP,
professor, NTNU,
signe.kjelstrup@chem.ntnu.no

I de seneste årene har Norges forskningsråd gitt sin støtte til det utbredte syn i norsk forskersamfunn at det er altfor lite midler til fri grunnforskning. To nye internasjonale evalueringer av kjemi- og fysikkfagene støtter dette med store ord og bokstaver. Men politikernes respons på Forskningsrådets forslag om å øke denne budsjettposten har vært negativ; det siste året liksom årene før.

Norske politikere har vært villige til å øke midlene til forskning, men i det vesentlige til anvendte programmer. Klimaforliket var for eksempel flott og skapte nye programmer på området miljø og energi. Men hverken disse eller andre programmer har tatt høyde for grunnforskningen, til tross for at alle anvendte prosjekter må hente ideer og kompetanse fra grunnforskningsaktiviteter.

Når våre overordnede myndigheter ikke hører på Forskningsrådets råd, hva bør rådet da gjøre? En avgiftstenkning kan løse flere problemer: Fra hvert nyopprettede anvendte program settes ved oppstart 20 prosent av programmidlene til side til grunnforskning. Disse midlene utlyses til fri grunnforskning innenfor disipliner som er relevante for programmet. På den måten vil fortsatt produksjon av «såkorn» være garantert; det vil sørge for at det er generell kunnskap på områder av betydning for nasjonen.

Tallet 20 prosent er ikke tatt ut av løse luften. Forsvarets forskningsinstitutt har gjennom mange tiår brukt denne faktoren for å sikre en grunnleggende aktivitet som kan sette standard for den øvrige. Det vellykkete forskningsprogrammet EXPOMAT i gamle NTNØ brukte samme filosofi.

På denne måten vil en unngå at grunnforskningen alltid blir skviset i forhold til klart nyttige formål. Og vi vil kunne få grunnforskning som er dimensjonert i samsvar med de behov som satsingen på anvendte programmer er uttrykk for.